

Eduard Feliu, les associacions per a l'estudi del judaisme català (ADEJUC, SCEHB) i les revistes *Calls* i *Tamid**

Pere CASANELLAS

Vaig conèixer l'Eduard poc després que ell tornés d'Israel, cap a l'any 1974. La seva apassionada dedicació als estudis hebraics i judaics fora de l'àmbit eclesiàstic i fins fora de l'àmbit universitari m'admirava. Jo volia dedicar-me a estudis en part coincidents amb els seus (quan havia acabat la carrera de teologia i encara no havia començat la de filologia hebrea), i m'hi vaig posar en contacte com qui demana assessorament a un germà gran.

En aquella època, l'Eduard devia treballar molt sol, fora de qualsevol institució o societat científica; només comptava amb l'amistat d'alguns altres estudiosos, especialment de Jaume Riera, amb el qual va publicar l'any 1976 els *Poemes hebraics de jueus catalans (segles XI-XV)* i, més tard, el 1985, *La disputa de Barcelona de 1263 entre Mestre Mossé de Girona i Fra Pau Cristià*.

Crec que la fundació de l'Associació d'Estudiosos del Judaisme Català i, posteriorment, la de la Societat Catalana d'Estudis Hebraics van ser tan positives per a ell com per a moltes altres persones que es van poder beneficiar de les seves investigacions, la seva saviesa i els seus escrits.

L'alcalde de Tàrraga, ciutat amb una important presència jueva en temps medievals, Eugeni Nadal, va ser qui va tenir la pensada de crear una associació d'estudiosos del judaisme català. L'any 1984 es va posar en contacte a un nivell institucional amb Eduard Tell, director dels Amics del Call de Girona, Moshe Lazar, professor de la Universitat del Sud de Califòrnia, i Samuel Hadas (representant permanent de l'Estat d'Israel a l'Organització Mundial de Turisme a Madrid), que van fer costat al projecte. Com que es tractava d'un projecte cultural, l'octubre del 1984 va reunir-se al seu despatx amb un petit

* Text de la participació en la taula rodona entorn dels estudis i la personalitat d'Eduard Feliu, que tingué lloc a Girona dins la Jornada d'Estudis en Homenatge a Eduard Feliu i Mabres: «Història i Cultura Jueves a la Catalunya Medieval» (29 d'abril del 2011). Pere Casanellas és el president de la Societat Catalana d'Estudis Hebraics i el director de la revista TAMID. A/e: pere.casanellas@b-j.cat

grup d'estudiosos, concretament Jaume Riera, Eduard Feliu i Teresa Alsina, a més d'Eduard Tell, que feia d'intermediari, per engagar el projecte. Els dies 21 i 22 de desembre d'aquell any es va celebrar la I Jornada d'Estudiosos del Judaisme Català (en què Eduard Feliu va presentar, juntament amb Teresa Alsina, la ponència «Mossé Natan, poeta hebreu de Tàrrrega»)¹ i fruit d'aquella reunió es va constituir la comissió promotora de l'Associació d'Estudiosos del Judaisme Català, formada per Jaume Riera, Eduard Feliu, Josep Ribera, Teresa Alsina i Tessa Calders, amb la col·laboració del Museu Comarcal de Tàrrrega. Aquesta comissió elaborà un projecte d'estatuts i en la II Jornada d'Estudiosos del Judaisme Català, celebrada els dies 12 i 13 d'abril de l'any següent, el 1985, també a Tàrrrega, es van aprovar els estatuts i es va constituir formalment l'Associació. El president elegit va ser Jaume Riera i l'Eduard va ser un dels quatre vocals i va continuar essent reelegit com a vocal fins a l'assemblea del 21 de maig del 1988, en què va esdevenir president. Els anys 1990 i 1992 va ser reelegit, de manera que va presidir l'associació des del 1988 fins a la seva dissolució.

Cada any, l'associació va celebrar la corresponent assemblea, en diferents poblacions del territori català que havien estat residència de jueus, i sempre dins el marc d'una jornada d'estudis (fins a l'any 1992 inclòs). A més d'aquestes jornades anuals —que tenien més o menys contingut segons els anys—, el febrer de 1990 es van organitzar unes «Conferències i Audiovisuals sobre Judaisme» al Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, i els mesos de febrer i març del 1992, juntament amb altres institucions, un cicle de conferències sobre la «Història dels jueus a la Catalunya medieval» en commemoració del cinquè centenari de l'expulsió dels jueus; d'una d'aquestes conferències, se'n va encarregar l'Eduard. A més d'organitzar aquestes activitats, l'associació va publicar quatre volums de la revista *Calls*, els anys 1986, 1987, 1989 i 1990. L'Eduard n'era membre del consell de redacció (que es va constituir després de la publicació del segon volum; els dos primers van ser preparats per la Junta Directiva) i en cada un d'aquests volums hi va publicar un article.

L'any 1992, l'Eduard va veure la conveniència de convertir l'ADEJUC en societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans per a poder tenir la infraestructura necessària i més facilitats per a la feina, i això es va aprovar en l'assemblea del 23 de gener del 1993. A partir de llavors van començar les gestions prop de

1. Aquest és el títol amb què es va publicar en el volum *Constitució de l'Associació d'Estudiosos del Judaisme Català a Tàrrrega*, Tàrrrega, Museu Comarcal de Tàrrrega, [s. d.], p. 11. La ponència es va anunciar amb el títol «L'obra literària de Mošé Natan, jueu targarí».

l'IEC, que va dirigir ell, en contacte amb Joaquim Rafel, per part de l'IEC, com a secretari general, però es va arribar a la conclusió que convenia dissoldre l'ADEJUC i fundar una nova associació filial de l'IEC. L'any 1994 es va crear una comissió gestora constituïda per un total de dinou professors d'hebreu, bibliistes, historiadors i estudiosos de la cultura hebrea, i el 16 de juny del 1995 el ple de l'IEC va aprovar per unanimitat la Societat Catalana d'Estudis Hebraics com a societat filial de l'Institut, adscrita a la Secció Històrico-Arqueològica. L'ADEJUC va deixar de cobrar quotes i de celebrar assemblees i altres activitats des del 1994, tot i que la dissolució formal no es va fer fins en una assemblea celebrada el 30 d'abril del 1998.

El 14 de setembre del 1995 va tenir lloc la primera assemblea de la nova societat i l'Eduard en va ser elegit president. Va ser reelegit els anys 1998, 2003 i 2008, és a dir, que en va ser l'únic president fins a la mort. Durant el seu mandat no recordo que aconseguíem organitzar activitats que tinguessin èxit. En els meus arxius només hi he trobat el díptic que anunciava un cicle de conferències sobre «Els estudis hebraics a Catalunya i València entre els segles XVIII i XX» (Barcelona, IEC, 8, 14, 22 i 28 de maig del 2003). Recordo que l'assistència va ser migradíssima, de manera que en alguna conferència ens vam trobar els organitzadors i el conferenciant sols. En aquest aspecte de les conferències i actes semblants, hi va haver una pèrdua respecte a les diverses activitats, entre les quals la jornada anual que organitzava l'ADEJUC. Probablement, tant l'Eduard com altres que li fèiem costat érem persones més dotades per a la investigació que per a la gestió cultural. En canvi, sí que penso que es va aconseguir crear una revista de qualitat, la revista TAMID, encara que amb l'inconvenient important que només sortia aproximadament cada dos anys (*Calls* va gairebé mantenir la periodicitat anual, si bé era una revista de contingut més reduït). Aquesta revista, en els sis volums publicats fins ara, ha estat una obra personalíssima de l'Eduard, que buscava els col·laboradors, revisava a fons els treballs presentats i redactava gran part dels estudis, signant de vegades amb el pseudònim Enric Adzet algunes traduccions d'articles publicats en altres llengües per a incorporar-los en català a la revista i deixant sense signatura, com a obra de tot el consell de redacció, algunes llistes bibliogràfiques. Malgrat tot, el seu nom hi queda força repetit; per exemple, en el volum 1 l'Eduard hi apareix tres vegades com a autor i una com a traductor, en el volum 4 hi surt tres vegades com a autor únic i en el volum 5 hi apareix tres vegades com a autor únic i una com a traductor. Si comparem el total de les pàgines omplertes per ell (com a autor, traductor o principal redactor en nom del Comitè de Redacció) en cada volum amb el total de pàgines impreses del volum (només articles, sense comptar pàgines inicials, *abstracts*, pàgines en blanc), ens trobem que ell

omple entre el 56 % (en el cas del volum 2) i el 91 % (en el cas del volum 1) de les pàgines de la revista. La mitjana total és del 73,5 % (és a dir, de les 1 500 pàgines impreses en els sis primers volums, 1 103 van ser escrites per ell, algunes en col·laboració amb altres autors o com a representant del Comitè de Redacció).

Això no significa que volgués acaparar la revista, sinó dos altres fets: que tenia molta cosa per a publicar, tot i no dedicar-se a la investigació del judaisme com a feina principal, per guanyar-s'hi la vida, i que li costava molt (com encara ens costa) trobar persones que presentessin articles per a omplir una publicació d'aquesta temàtica. Precisament la seva generositat intel·lectual i la seva disponibilitat per a compartir amb els altres la seva saviesa sense rebre'n res a canvi es demostra tant pel fet de les bibliografies que publicava a la revista anònimament com pels articles que escrivia de bon grat amb altres i en els quals molt sovint la feina principal requeia en ell.

Resumint aquest aspecte de l'activitat intel·lectual de l'Eduard Feliu, la seva relació amb les associacions d'estudi del judaisme, jo diria que la seva vida va evolucionar des d'un període de francirador o *freelance*, en què com a màxim va poder col·laborar amb el seu amic Jaume Riera en dues ocasions, o amb Teresa Alsina en una altra, passant pel període de l'ADEJUC i la revista *Calls*, període de transició (amb uns primers anys com a simple vocal i uns altres com a president), fins a l'època de la SCEHB i la revista TAMID, la seva època de plenitud en què podia ja amb una certa comoditat facilitar als altres la publicació de les seves investigacions i publicar les que ell mateix, amb tanta abundància i qualitat, feia.